

УДК 327:477"20"

ГРИШАНИНА
Олена Ярославівна,
аспірантка Київського університету
ім. Бориса Грінченка

РОЗВИТОК ВІДНОСИН МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянуто еволюцію відносин України з Європейським Союзом з 1991 по 2009 роки. Проаналізовано основні правові засади співробітництва та досліджено досягнення і проблеми двосторонніх відносин. Окреслено перспективи подальшого розвитку партнерських відносин між Україною та Європейським Союзом.

В статье рассмотрено эволюцию отношений Украины с Европейским Союзом с 1991 по 2009 годов. Проанализировано основные правовые принципы сотрудничества, а также достижения и проблемы двухсторонних отношений. Исследовано перспективы дальнейшего развития партнерских отношений между Украиной и Европейским Союзом.

This article is the research of the evolution of relations between Ukraine and the European Union from 1991 till 2009. The main legal principles of cooperation are analyzed, achievements and problems of bilateral cooperation are investigated. The prospects of further development of relations between Ukraine and the European Union are examined.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, які відбуваються у світовій політиці та економіці, призводять до встановлення тісного політичного та економічного діалогу між окремими країнами та регіонами світу. Нині найбільшим та найпотужнішим інтеграційним об'єднанням у світі є Європейський Союз. Країни Європейського Союзу демонструють

найдинамічніші економічні показники у світі та належать до системи колективної безпеки, що гарантує захист від різноманітних викликів сучасного світу. Взаємовідносини України з ЄС пройшли складний шлях розвитку. На даному етапі ЄС заявляє про налаштованість на ближчі відносини з Україною та їхнє виведення за межі існуючого співробітництва у напрямку політичної асоціації та економічної інтеграції. Водночас, Євросоюз відзначає свою неготовність надати чіткий сигнал про майбутнє членство України, пояснюючи таку позицію необхідністю успішного проведення реформ українською стороною.

Аналіз останніх публікацій.

У сучасній історичній науці існує доволі значна кількість досліджень, присвячених діалогу Україна – ЄС. Розвиток відносин України з ЄС досліджували такі вітчизняні науковці: В. Копійка, П. Буряк, Л. Миргородська, А. Бредіхин, М. Чабанна, В. Воронкова, О. Шнирков та інші.

Метою публікації є вивчення особливостей розвитку, стану та перспектив формування відносин між Україною та Європейським Союзом в сучасній системі міжнародних відносин.

Виклад основного матеріалу. Україна після проголошення незалежності у 1991 році веде пошук власного місця в європейських інтеграційних процесах. Набуття членства в ЄС проголошено одним з пріоритетів у зовнішній політиці України. Європейський вибір відкриває нові перспективи для співробітництва України з розвиненими країнами континенту, економічного розвитку, соціального прогресу, зміцнення позицій держави на міжнародній арені. Взаємовідносини України з ЄС пройшли складний шлях розвитку, зближення та налагодження політичного діалогу.

Відносини України з ЄС були започатковані в грудні 1991 року, коли Міністр закордонних справ Нідерландів, країни, як головуєчої в ЄС, у своєму листі від імені Євросоюзу офіційно визнав незалежність України. Безумовно, найважливішою сторінкою діалогу Україна-ЄС було підписання 16 червня 1991 року (набула чинності 1 березня 1998 року) Угоди про партнерство та

співробітництво між Європейським Союзом і Україною (УПС). Україна була першою республікою колишнього СРСР, яка підписала УПС. Цей документ заклав основи для стабільного політичного, економічного і культурного діалогу між двома сторонами. У рамках УПС визначено 7 пріоритетів співпраці між Україною та ЄС: енергетика, торгівля та інвестиції, юстиція та внутрішні справи, наближення законодавства України до законодавства Євросоюзу, охорона навколишнього середовища, транспортна сфера, транскордонне співробітництво, співпраця у сфері науки, технологій та космосу [1].

Важливою подією у відносинах між ЄС і Україною стало прийняття під час саміту Європейської Ради у Гельсінкі 11 грудня 1999 року Спільної стратегії ЄС щодо України. Принципово важливим у Спільній стратегії є визнання Євросоюзом європейських прагнень і європейського вибору України, хоча вона і не визначена у Стратегії країною-кандидатом на членство в ЄС. Стратегія ЄС була укладена на чотири роки і стосувалася трьох сфер діяльності: торгово-економічної, юстиції і внутрішніх справ, зовнішньої політики й політики безпеки. Спільна стратегія також мала на меті підтримку процесу демократичних та економічних перетворень в Україні, а також співпрацю у вирішенні спільних проблем європейського континенту [2, с. 215].

Прийняття Спільної стратегії ЄС щодо України під час Гельсінського саміту засвідчило, що співробітництво з Україною становить особливий інтерес для країн-членів ЄС та задекларувала політичне визнання Євросоюзом європейських прагнень України, а також підтвердила курс на стратегічне партнерство з нею.

Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу була затверджена Указом Президента України Л. Кучмою 11 червня 1998 року та визначила головні пріоритети діяльності органів виконавчої влади на період до 2007 року, протягом якого мали бути створені передумови, необхідні для набуття Україною членства в ЄС. Вона мала на меті забезпечити входження держави до європейського економічного, політичного і правового простору і отримання на цій основі статусу асоційованого члена в ЄС, що є головним

зовнішньополітичним пріоритетом України. Основними пріоритетами співробітництва України та ЄС згідно цієї стратегії є наступні: адаптація законодавства України до законодавства ЄС; економічна інтеграція і розвиток торговельних відносин між Україною і ЄС; політична консолідація та зміцнення демократії, адаптація соціальної політики України до стандартів ЄС; співробітництво в галузі охорони довкілля тощо [7].

У зв'язку з розширенням Європейського Союзу у 2004 році було запроваджено Європейську політику сусідства (ЄПС) задля уникнення появи нових ліній розмежування між ЄС та сусідніми державами, зміцнення стабільності, безпеки та добробуту її учасників. Сьогодні, ця політика розповсюджується на 16 країн-партнерів регіонів Східної Європи, Північної Африки та Близького Сходу. Основними інструментами ЄПС є плани дій, які на сьогодні укладені з 10 країнами, серед яких і Україна [4]. Метою Європейської політики сусідства є сталий розвиток, наближення політики та втілення стандартів ЄС у сусідніх країнах, в першу чергу це економічне співробітництво та можливість надання всебічної допомоги з боку ЄС. Політика сусідства не розцінюється як шлях до набуття повноправного членства у середньостроковій перспективі. Вона розглядається як можливість участі у різноманітних видах діяльності ЄС за допомогою більш інтенсивної співпраці у сфері політики, безпеки, економіки та культури, а також розбудова безпеки у сусідських регіонах. Згідно з політикою сусідства, взамін ефективного впровадження політичних, економічних та інституційних реформ Україні та іншим сусіднім країнам буде запропоновано перспективу поступової інтеграції у внутрішній ринок ЄС паралельно з подальшою торговою лібералізацією [9].

21 лютого 2005 року, під час засідання Ради з питань співробітництва, Україна та ЄС підписали План дій – двосторонній політичний документ, який містить заходи по розширенню політичної співпраці та поглибленню економічної інтеграції України до ЄС. Власне через План дій мала реалізовуватися політика сусідства ЄС.

План дій був покликаний вивести на якісно вищий рівень відносини України та ЄС порівняно з існуючими рамками УПС. Згідно з цим документом, Україна бере на себе значні політичні зобов'язання щодо проведення внутрішніх демократичних перетворень, економічних реформ та адаптації національного законодавства до норм та стандартів ЄС в низці секторів економіки. Практичний внесок ЄС у реалізацію Плану дій зводиться до надання ринкового статусу економіці України (надано у лютому 2005 року), укладення угоди про спрощення візового режиму (підписана у червні 2007 року, набула чинності 1 січня 2008 року), поглиблення співробітництва в рамках регіональної безпеки, поширення на Україну фінансування Європейського Інвестиційного Банку, поглиблення співпраці у таких галузях як енергетика, транспорт, науково-технологічна сфера [5, с. 121].

Втім у Плані дій не було враховано амбітну мету України щодо вступу в ЄС, яку сформулював Президент України В. Ющенко: «Ми розглядаємо співпрацю України з Європейським Союзом в рамках виконання Плану дій поза контекстом політики сусідства. Ми у жодному випадку не розглядаємо таку співпрацю як альтернативу діалогу про нову довгострокову політику зближення. Ми пропонуємо вже тепер готувати такий діалог, визначивши його метою надання Україні перспектив членства відповідно до статутних документів Європейського Союзу» [6].

Однак, різне бачення ЄС та Україною основ співробітництва, зокрема питання перспективи членства України в ЄС, стало основною причиною розчарування у відносинах між двома сторонами.

Визнанням з боку Євросоюзу обмеженості та неадекватності ЄПС для європейських сусідів, у тому числі й для України, стало висунення ініціативи щодо «Східного партнерства» як більш оптимальної відповіді на концептуальні недоліки політики сусідства та євроінтеграційні амбіції європейських сусідів ЄС.

Важливо зауважити, що ініціатива «Східне партнерство» не стала альтернативою повноправному членству України в ЄС, проте істотно змінила

формат співробітництва з односторонніми зобов'язаннями України, запропонований Планом дій «Україна – ЄС», на формат співробітництва із взаємними зобов'язаннями України та ЄС, який виражатиметься в угоді про асоціацію.

Метою ініціативи ЄС про «Східне партнерство» є сприяння реформам, законодавчій адаптації та економічній інтеграції. ЄС має на меті не лише амбітне завдання створити поглиблені зони вільної торгівлі та згодом спільний економічний союз у регіоні, а й сприяти економічному вирівнюванню в кожній з країн регіону [10, с. 135].

Стосовно України, у рамках цієї ініціативи планується отримання країною послідовної і системної допомоги для досягнення рівня європейських стандартів верховенства права, демократичного політичного режиму та належного урядування, що відповідає інтересам України, а також передбачається вагома фінансова підтримка з боку ЄС.

Європейський Союз пропонує країнам «Східного партнерства» використовувати інструменти економічної політики та участь в інституціях, які раніше були відкриті, як правило, лише для країн-кандидатів ЄС. Таким чином, економічна інтеграція у «Східне партнерство» відбуватиметься через поглиблення торгівлі і руху капіталу, а також шляхом наближення правил регулювання економічної діяльності та врахування позицій країн-учасниць «Східного партнерства» у формуванні політики.[8, с. 38].

«Східне партнерство» практично не пропонує нових підходів економічного співробітництва з ЄС для України. Україна та ЄС вже ведуть переговори про укладення угоди про асоціацію, а також угоди про поглиблену зону вільної торгівлі. Для України, а також інших країн програми пріоритетом співробітництва насамперед є отримання більшого доступу на ринки ЄС та залучення іноземних інвестицій.

Найбільш актуальним питанням співробітництва Україна-ЄС на сучасному етапі є переговорний процес щодо укладення Угоди про асоціацію між Україною та ЄС на заміну УПС, 10-річний термін якої закінчився 5 березня

2007 року. На період до укладення нової угоди чинність УПС щороку автоматично продовжується за взаємною згодою сторін. 9 вересня 2008 року на Паризькому Саміті Україна та ЄС досягли політичної домовленості про укладення майбутньої рамкової угоди в форматі Угоди про асоціацію, що міститиме також суттєву складову про створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ЗВТ) між Україною та ЄС [3].

Порівняно з існуючою Угодою про партнерство та співробітництво, Угода про асоціацію є якісно новим, поглибленим форматом відносин між Україною та ЄС. Угоди такого типу були укладені свого часу з країнами Центральної та Східної Європи і є важливим та логічним кроком на шляху наближення в перспективі до наступного етапу – укладення угод про вступ до ЄС.

Переговори ведуться, починаючи з березня 2007 року.

Станом на березень 2010 р. відбулося 14 раундів переговорів та 9 окремих раундів переговорів щодо розділу Угоди про асоціацію у частині створення ЗВТ Україна – ЄС.

За структурою Угода про асоціацію складатиметься з таких розділів: (I) преамбула; (II) загальні цілі та принципи; (III) політичний діалог та реформи, політична асоціація, конвергенція у сфері зовнішньої і безпекової політики; (IV) юстиція, свобода та безпека; (V) економічне та секторальне співробітництво, розвиток людського потенціалу; (VI) поглиблена та всеохоплююча ЗВТ; (VII) загальні, інституційні та прикінцеві положення.

У тексті Спільної заяви за результатами Дванадцятого саміту Україна – ЄС (9 вересня 2008 р., м. Париж) лідери України та ЄС закріпили домовленість про те, що нова базова угода буде угодою про асоціацію, яка залишає відкритим шлях для подальшого прогресивного розвитку у відносинах між Україною та ЄС. Було також визнано, що „...Україна як європейська держава поділяє з країнами Європейського Союзу спільну історію та спільні цінності...”. Лідери ЄС підтвердили визнання європейських устремлінь України і привітали її європейський вибір [3].

«Угода про асоціацію» визначає не тільки юридичні відносини України та Євросоюзу, а й спонукає Україну до соціальних і економічних реформ. Документом передбачається співробітництво сторін у широкому спектрі питань, в основному в галузі економіки. Головний компонент цієї угоди - створення зони вільної торгівлі. Укладення угоди про асоційоване членство наблизить Україну до підписання договору про умови вступу України в ЄС.

Отже, з часу здобуття Україною незалежності її інтеграція до Європейського Союзу стала для неї одним з головних політичних пріоритетів. Правовою основою співробітництва України та ЄС на 10 років стала Угода про партнерство та співробітництво, яка набула чинності у 1998 році. Амбіції ЄС та України щодо посилення відносин один з одним створили можливість вийти за межі співпраці й сягнути поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва.

Таким чином, у березні 2007 року почалися переговори щодо нової Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що має замінити попередню УПС. У зв'язку з приєднанням України до Світової організації торгівлі у травні 2008 року, нова угода також передбачає створення глибокої та всеосяжної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

Сьогодні перед Україною постають завдання, що впливають з узятих зобов'язань як в рамках чинних угод з ЄС, так і тих, що визначатимуться майбутньою Угодою про асоціацію. Від ефективності здійснення подальших структурних реформ в усіх сферах, включення України в європейський правовий, економічний і гуманітарний простір залежатимуть подальші європейські перспективи нашої держави.

Список використаної літератури

1. *Бредіхин А. В.* Україна та Європейський Союз: ретроспектива розвитку відносин [Електронний ресурс] / А. В. Бредіхин. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nrs/2009_2/NRO_2009_2/01/00_Bredikhi n.pdf. – Заголовок з екрана.

2. *Буряк П. Ю.* Європейська інтеграція і глобальні проблеми сучасності: навч. посіб. / П. Ю. Буряк, О. Г. Гупало. – К. : Хай-Тек Прес, 2007. – 336 с.

3. *Відносини Україна-ЄС* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/2822.htm>. – Заголовок з екрана.
4. *Миргородська Л.* Значення України для ЄС в Європейській політиці сусідства [Електронний ресурс] // Економічний часопис-XXI. – 2007. – № 7-8. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2007/7-8/200707.html>. – Заголовок з екрана.
5. *Політика європейської інтеграції* : навч. посіб. / під ред. В. Г. Воронкової. – К. : ВД «Професіонал», 2007. – 512 с.
6. *Стенограма виступу Президента України В. Ющенка у Європейському парламенті 23 лютого 2005 р.* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/157.html>. – Заголовок з екрана.
7. *Стратегія інтеграції України до Євросоюзу* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98>. – Заголовок з екрана.
8. *Східне партнерство ЄС : додаткові можливості для євроінтеграції України* / за ред. В. Мартинюка ; Укр. незалеж. центр політ. дослідж. – К. : [Агентство Україна], 2009. – 84 с.
9. *Чабанна М.* Європейська політика сусідства та її роль у розвитку відносин Україна-ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Nvuu/PSF/2009_11/Chabanna.pdf. – Заголовок з екрана.
10. *Шнирков О. І.* Україна-Європейський Союз : економіка, політика, право : монографія / О. І. Шнирков, В. В. Копійка, В. І. Муравйов. – К. : Видавн.-полігр. центр «Київський університет», 2006. – 268 с.